

'ฟักทองไข่น้ำ' พืชมรดกตกทอดของจังหวัดน่าน ที่มีศักยภาพ (ตอน 1)

△ ลักษณะของผลฟักทองพันธุ์ไข่น้ำ (ภาพถ่ายวันที่ 15 มีนาคม 2564 ณ ต.บัวใหญ่ อ.น่าน จ.น่าน) △ ฟักทองพันธุ์ไข่น้ำน่านที่ได้รับการคัดเลือก 3 พันธุ์

“จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ติดกับชายแดนทางด้านทิศตะวันออกของภาคเหนือตอนบน ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ ประมาณ 668 กิโลเมตร บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 พิลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 102 องศา 46 ลิปดา 44 พิลิปดาตะวันออก ระดับความสูงของพื้นที่อยู่สูง 2,112 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ 11,472.1 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,170,045 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.2 ของพื้นที่ทั้งประเทศ พื้นที่มีการใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขา ประมาณ 3,437,500 ไร่ (ร้อยละ 47.9) พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ประมาณ 2,813,980 ไร่ (ร้อยละ 39.3) พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ 876,043 ไร่ (ร้อยละ 12.2) พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ประมาณ 43,522 ไร่ (ร้อยละ 0.6)

△ แผนที่ จ.น่าน

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่าน เป็นป่าเขาและลาดชันประมาณร้อยละ 85 และอีกร้อยละ 15 เป็นพื้นที่ราบ สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยเฉพาะบริเวณชายแดนด้านเหนือและตะวันออกซึ่งเป็นรอยต่อกับสปป.ลาว มีความยาวตามแนวเขตชายแดนประมาณ 277 กิโลเมตร ห่างจากแขวงหลวงพระบาง 230 กิโลเมตร ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดแพร่และจังหวัด

พะเยา ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์ ภูมิประเทศมีทิวเขา หลวงพระบางและทิวเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิตที่มีความสูง 600-1,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ทอดผ่านทั้งจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด พื้นที่ของจังหวัดน่าน โดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนชัน เกิน 30 องศา ประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาดตามลุ่มน้ำ

จะเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวยาวของกลุ่มน้ำน่าน น้ำสา น้ำว่า น้ำบัวและน้ำกอน จังหวัดน่านแบ่งการปกครองเป็น 15 อำเภอ 98 ตำบล 891 หมู่บ้าน 28 ชุมชน ประชากรส่วนใหญ่อ้อยละ 85 อยู่ภาคการเกษตร พื้นที่เพาะปลูก 797,134 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ 438,597 ไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวไร่ ฯลฯ พื้นที่เพาะปลูกพืชสวน เช่น ส้มสีทอง ลำไย ลิ้นจี่ (สำนักงานแรงงานจังหวัดน่าน, 2561)

△ ลักษณะเนื้อดิบของฟักทองพันธุ์ไข่เน่า

△ ฟักทองพันธุ์ไข่เน่าลักษณะต่าง ๆ (ภาพถ่ายวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ณ ต.บัวใหญ่ อ.นาหนอง จ.น่าน)

△ ลักษณะเนื้อของฟักทองพันธุ์ไข่เน่าที่หนึ่งสุกแล้ว

ฟักทองพันธุ์ไข่เน่า พืชมรดกตกทอดของจังหวัดน่าน

“ฟักทองพันธุ์ไข่เน่า” ถือเป็นพืชมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษของจังหวัดน่าน ได้อนุรักษ์ รวบรวม และปลูกไว้บริเวณเพื่อเป็นอาหารของชุมชนมากกว่า 3 ชั่วอายุ จากการสัมภาษณ์ **คุณทิฆัมพร กองสอน** ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ อำเภอ นาน้อย จังหวัดน่าน ได้รายงานว่ ฟักทองพันธุ์ไข่เน่า เป็นพันธุ์พืชมรดกตกทอดที่มีการปลูกในฤดูฝนพร้อมการปลูกข้าวประมาณเดือน มิถุนายน-กรกฎาคม ปลูกแบบหัวไร่ปลายนา ปล่อยให้เถาเลื้อยตามธรรมชาติ ไม่มีการปลูกแบบเชิงเดี่ยวและแปลงขนาดใหญ่ การเก็บเกี่ยวผลแก่ในระยะเวลาหลังการเกี่ยวข้าวประมาณเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม ซึ่งคนโบราณจะนิยมนำมาหนึ่งเพื่อบริโภคกับน้ำพริกและทำอาหารคาว

ลักษณะเด่นของฟักทองพันธุ์ไข่เน่า

ลักษณะผลมีรูปร่างตัดตามยาว ซึ่งมีหลายแบบ เช่น รูปรีกว้างทางแนวนอน รูปกลมแป้น กลม รูปไข่ รูปผลแพร์ ผลแก่เปลือกมีสีน้ำตาลตลอดทั้งผลและมีสีเขียวปนบางส่วน รูปร่างบริเวณหัวผลแบนหรือมีรอยบุ๋มเล็กน้อย รูปร่างบริเวณก้นผลแบน เนื้อหนามีสีเหลืองอมเขียว เมื่อนำไปนึ่งประมาณ 20 นาที จะได้ฟักทองที่เนื้อหนึ่งสุกสีเหลืองเขียวคล้ายแบบสีเขียวขี้ม้า รสชาติมันและหวานมาก ถึงปานกลาง เมล็ดพันธุ์ต่อผลมาก รูปร่างแบนรีแคบ หรือรี

ส่วนการแสดงเพศตามธรรมชาติของดอกฟักทองแยกดอกเพศผู้และเพศเมีย และอยู่ภายในต้นเดียวกัน ซึ่งฟักทองจัดว่าเป็นพืชผสมข้ามหากไม่มีการควบคุมการผสมเกสรจะทำให้กลายเป็นฟักทองพันธุ์ฝัก ในประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงการผลิตและใช้เมล็ดพันธุ์ลูกผสมเพื่อการค้า ได้เริ่มขึ้นเมื่อบริษัทดัมส์ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด ผลิตเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศลูกผสมเพื่อส่งจำหน่ายไปต่างประเทศเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2522 ณ จังหวัดขอนแก่น โดยพีชวงศ์แดง เช่น แดงกวาง ฟักทอง แดงโม มะระ บวบเหลี่ยม ได้รับความนิยมใช้พันธุ์ลูกผสมปลูกเป็นการค้า และจังหวัดน่านถือเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ลูกผสมที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย ทำให้มีการผสมเกสรข้ามกับพันธุ์พืชมรดกตกทอด ซึ่งฟักทองพันธุ์ไข่เน่าได้รับผลกระทบเช่นกัน ซึ่งเกษตรกรพบว่าฟักทองพันธุ์ไข่เน่ามีการกลายพันธุ์ในลักษณะผลเป็นผลแบบฟักทองพันธุ์การค้า เช่น รูปกลมแป้น ผิวขรุขระแบบคางคก เปลือกมีลายขาวดอกปน ทั้ง ๆ ที่ปกติแล้วฟักทองพันธุ์ไข่เน่าเปลือกผิวจะเรียบเป็นสีน้ำตาลตลอดทั้งผล สีเนื้อเหลืองถึงส้ม พูมีร่องลึก และเถาสั้น

△ การประชุมวางแผนการปรับปรุงพันธุ์พืชมรดกตกทอด (ฟักทองพันธุ์ไข่เน่า) ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ณ ต.บัวใหญ่ อ.น่าน้อย จ.น่าน

△ ชุมชนที่ร่วมวางแผนการปรับปรุงพันธุ์ฟักทองพันธุ์ไข่เน่า

ฟักทองพันธุ์ไข่เน่ากับการปรับปรุงพันธุ์

การประชุมครั้งที่ 1 ว่าด้วยเรื่องของข้อมูลพื้นฐาน :

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ร่วมกับ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ดำเนินการหารือกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2562 โดยคนในชุมชนได้นำผลฟักทองพันธุ์ไข่เน่าของจังหวัดน่านมาวางรวมกัน พบว่าฟักทองมีรูปร่างผลแบบหลากหลาย ผลแก่เปลือกสีน้ำตาลเป็นส่วนใหญ่ ร่องผลมีทั้งลึกและตื้น เนื้อดิบมีสีเหลืองปนเขียว และเนื้อหนา

การประชุม ครั้งที่ 2 ว่าด้วยเรื่องของการประเมินฟักทองพันธุ์ไข่เน่า : การคัดเลือกลักษณะที่สำคัญทางเศรษฐกิจ การตรวจสอบและประเมินผลผลิต คุณภาพทางกายภาพและเคมีของฟักทองพันธุ์ไข่เน่า เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2562 โดยชุมชนได้นำฟักทองพันธุ์ไข่เน่าจากอำเภอสันติสุข แม่จริม และน่าน้อย จังหวัดน่าน ซึ่งมีรูปร่างผลแบบหลากหลาย และผลแก่เปลือกสีน้ำตาล จำนวน 19 ผล มาวางไว้รวมกัน ซึ่งคณะนักวิจัยได้ดำเนินการบันทึกลักษณะ น้ำหนักผล ขนาดผล และไส้ ความหนาและบางของเนื้อ สีผล และนำไปซึ่งประมาณ

△ การบันทึกลักษณะน้ำหนักผลและองค์ประกอบของผลผลิตฟักทองพันธุ์ไข่เน่า

20 นาที เพื่อทำการประเมินคุณภาพของเนื้อและรสชาติของเนื้อหนึ่งสุก โดยให้คนในชุมชนเป็นผู้คัดเลือก โดยได้ทั้งสิ้น 3 พันธุ์

การคัดเลือกพันธุ์ฟักทองไข่เน่า : คณะนักวิจัยของสถาบันวิจัยเทคโนโลยีเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ได้รวบรวมฟักทองพันธุ์ไข่เน่าในจังหวัดน่าน ระหว่างเดือนตุลาคมพ.ศ. 2562 - เมษายน พ.ศ. 2564 ได้จำนวน 78 สายพันธุ์ ได้ลักษณะประจำพันธุ์ (ดังที่แสดงในตาราง)

ลักษณะฟักทองพันธุ์ไข่เน่า	น้ำหนักผล (กก.)	ขนาดผล		ความหนาเนื้อ		น้ำหนักเมล็ดพันธุ์/ผล (ก.)
		เส้นผ่านศูนย์กลาง (ซม.)	ความยาว (ซม.)	ความหนา (ซม.)	ความบาง (ซม.)	
ค่าเฉลี่ย	3.0	20.9	15.5	4.1	1.8	60.0
ค่าสูงสุด	6.3	29.3	26.2	8.0	3.2	142.0
ค่าต่ำสุด	1.4	13.0	10.4	2.4	1.1	6.8

△ ชุมชนที่คัดเลือกฟักทองพันธุ์ไข่เน่า โดยพิจารณาลักษณะผล ความหนาของเนื้อ สีเนื้อดิบและสุก และทดสอบรสชาติ วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ณ ต.บัวใหญ่ อ.น่าน จ.น่าน

ลักษณะฟักทองพันธุ์ไข่เน่า	ปริมาณของแข็ง (ร้อยละ)	ปริมาณของแข็งที่ละลายน้ำได้		เนื้อสัมผัส		สีเนื้อ					
						สด			นึ่งสุก		
		สด (° บริกซ์)	นึ่งสุก (° บริกซ์)	สด(กก.)	นึ่งสุก(กก.)	L*	a*	b*	L*	a*	b*
ค่าเฉลี่ย	15.2	10.4	10.3	8.1	0.5	72.5	13.0	31.2	55.1	6.6	18.8
ค่าสูงสุด	23.9	17.2	17.6	10.8	1.3	80.4	24.0	46.2	67.2	19.6	39.8
ค่าต่ำสุด	7.5	5.6	6.4	3.9	0.1	63.7	3.0	22.2	44.1	0.9	5.7

“ พืชมรดกตกทอดของจังหวัดน่านอย่างฟักทองพันธุ์ไข่เน่า ถือเป็นหนึ่งในพันธุ์พืชที่มีความน่าสนใจ ควรจะได้รับการเยียวยา เพื่อสร้างจุดเด่นให้กับฟักทอง หรือสร้างโอกาสทางการตลาดให้กับคนในชุมชนต่อไป ”

(K.)